

МРНТИ 06.39.02
JEL Classification: A22

**КӘСІПкерлік университет қазақстандағы
жоғары білімді дамытудың моделі ретінде**

Б. К. Тундикбаева¹, А. О. Базарбаев², Б. К. Купешова²

¹КИМЭП Университеті, Алматы, Қазақстан Республикасы

²Нархоз Университеті, Алматы, Қазақстан Республикасы

АНДАТПА

Зерттеу мақсаты. Қазақстандық университеттерді зерттеу-кәсіпкерлік тұрғысынан анықтау және қарастыру, қазақстандық жоғары оқу орындарының трансформациясының тежеуші элементтерін анықтау.

Әдіснамасы. Қазақстандағы жоғары білімді дамытудың моделі ретіндегі кәсіпкерлік университет зерттеудің әдіснамалық негізі жүйелілік және институционалдық тәсіл қағидаттары негізінде жоғары білім беруді реформалау проблемасын зерделеу болып табылады.

Зерттеудің бірегейлігі / құндылығы. Мақалада еліміздің жоғары оқу орындарының білім беру және ғылыми-зерттеу саласының проблемалары ашылады және оларды шешудің мүмкін жолдары (стратегиялары) айқындалады.

Зерттеудің нәтижесінде. Кәсіпкерлікті оқыту студенттерге табысты мансап тұрғысынан айтарлықтай әсер етуі мүмкін, ол мінез-құлықты, дағдылар мен күзiреттiлiктердi қалыптастыруға бағытталған іс-шараларды қамтиды, бұл өз кезегінде экономикалық, әлеуметтік және мәдени құндылықты арттырады.

Түйін сөздер: университет, университет моделі, білім беру, кәсіпкерлік, Start-up, модуль, кәсіпкерлік университет.

КІРІСПЕ

Бүкіл әлемнің білім беру мекемелеріне олардың өзгеруін талап ететін қысым күшейе түсуде: жаһандану, әлеуметтік ұтқырлық, интернеттегі технологияның дамуы, демография және үкіметке мемлекет қаржыландыратын қызметтерге инвестицияларды қайта қарау үшін экономикалық қысым – бұл жоғары білім үшін өте белгісіз және болжанбайтын орта жасайды. Мұндай жағдайларда кәсіпкерліктің әсері – бұл туындаған проблемалар мен мүмкіндіктерді шешуге және пайдалануға ұйымдардың барабар жауабы болып табылады.

Кәсіпкерлік университеті ұғымы белгілі бір белгілерді, атап айтқанда, ұйымдастыру, инновация, коммерцияландыру, жаңа кәсіпорындар құру, жұмысқа орналасу мүмкіндіктері, бизнеспен өзара әрекеттесу және қоғамды дамыту және т.б. қамтиды. Академиялық контексте және қоршаған ортада кәсіпкерлікті кәсіпкерлерге тән жеке мінез-құлық, дағдылар мен көзқарастар жиынтығын дамыту ретінде қарастыруға болады [1].

Кәсіпкерлік университеттің мәнін түсіну үшін оның эволюциясын қарастырған жөн, бұл кез-келген институттың дамуы үшін табиғи құбылыс. Сонымен, 1983 жылы Ицковицтің жұмысында кәсіпкерлік университет патенттерді сатудан түскен түсімдер сияқты кіріс көздері бар мекеме ретінде түсініледі, онда зерттеулер келісімшарттар есебінен қаржыландырылады және жеке бизнеспен серіктестік пайда болады. Бұл жерде кәсіпкерлік университетті бағалаудағы негізгі көрсеткіштер университеттің зияткерлік меншік мәселелерімен айналысу қабілетін, компаниялар құру және технологиялар трансфері бойынша мүмкіндіктерін бағалау үшін сандық критерийлер болып табылатыны көрінеді. 1990-шы жылдардың соңына қарай Ропке мен Кларк кәсіпкерлік университеттің анықтамасында ұйымдастырушылық сипаттағы елеулі өзгерістер, кәсіпкерлік университеттің дамуындағы адам

ресурстарының рөлі және сыртқы ортамен өзара әрекеттесу рөлі туралы тезистер пайда болады [2]. Ал, 2000 жылдары кәсіпкерлік университет туралы тезистер өзін аймақтық экономикада ерекше маңызды актер ретінде көрсететін тұтас құбылыс ретінде тұжырымдалады, сондықтан оның қызметін бағалауға кешенді көзқарасты қажет етеді (1-кесте).

1-кесте – «Кәсіпкерлік университет» ұғымының эволюциясы

Жыл	Автор	«Кәсіпкерлік университет» анықтамасының түйінді сөздері
1983	Ицковиц (Etzkowitz)	Қаржыландыру көзі ретінде патенттер, келісімшарттар бойынша зерттеулерді қаржыландыру, жеке бизнеспен серіктестік
1995	Крисман, Хайнс және Фрейзер (Chrisman, Hynes, Fraser)	Профессорлар мен университеттің басқа да қызметкерлерінің, сондай-ақ студенттердің жаңа компаниялар құруы
1995	Дилл (Dill)	Технологиялар трансфері және технологиялар трансферінің құрылымы
1998	Кларк (Clark)	Ұйымдастырушылық өзгерістер, университеттің өз бетінше әрекет ету қабілеті
1998	Ропке (Ropke)	Университет тұтас құрылым ретінде, университеттегі адамдар, университеттің сыртқы ортамен өзара әрекеттесуі
1999	Суботски (Subotzky)	«Университет-бизнес» серіктестік қатынастары, қаржыландырудың сыртқы ресурстарын бағалау, басқарудың институционалдық аспектісіндегі менеджменттің тиісті этикасы, көшбасшылық, жоспарлау
2002	Кирби (Kirby)	Университеттің инновацияларға, мүмкіндіктерді тануға және құруға қабілеттілігі, командада жұмыс істеу, тәуекелдерді қабылдауға және оларға жауап беруге дайындығы
2003	Ицковиц (Etzkowitz)	Табиғи инкубатор, оқытушылар мен студенттерге арналған құрылымдық қолдау, жаңа кәсіпорындар құру (зияткерлік, коммерциялық, бірлескен)
2003	Уилльямс (Williams)	Білім индустриясы қызметтерін сағу
2003	Якоб, Лундквист, Хеллсмарк (Jacob, Lundqvist, Hellsmark)	Білім беру, консалтинг және басқа да қызметтер, сонымен қатар патенттер, лицензиялар және студенттік стартаптар саласындағы өз мүмкіндіктерін коммерцияландыру
2006	Герреро-Кано, Кирби, Урбано (Guerrero-Cano, Kirby, Urbano)	Анықтама алдыңғы жұмыстардың негізінде біріктірілген сипатқа ие: университеттің инновацияға қабілеттілігі, мүмкіндіктерді тану және құру қабілеті, командада жұмыс істеу, тәуекелдерді өзіне қабылдауға және оларға ден қоюға дайындығы; ұйымдастырушылық сипаттағы құрылымдық өзгерістер; табиғи инкубатор, оқытушылар мен студенттер үшін құрылымдық қолдау, жаңа кәсіпорындар (зияткерлік, коммерциялық, бірлескен) құру.
Ескерту – [3] әдебиет негізінде авторлармен құрастырылған		

Қазіргі уақытта білім беру құрылымдық дағдарысты бастан кешуде. Нарықтық экономиканың жаһандық кеңістігінде университетті ұйымдастырудың қолданыстағы моделінің тиімсіздігі Батыста да, Қазақстанда да жоғары оқу орындарының қызметкерлері мен зерттеушілердің едәуір бөлігі үшін айқын болды. Үкімет тарапынан білім беру жүйесін қаржыландырудың қысқаруына және білім беру қызметтері нарығының кеңеюіне байланысты жоғары оқу орындарында менеджментті жетілдіру және кәсіпкерлік қызметті дамыту қажеттілігі туындады.

Университеттік білім берудің қазіргі даму кезеңі уақыт талаптарына сай келетін университет моделін іздеумен сипатталады. Зерттеушілер кәсіпкерлік университетті осындай модельдердің бірі деп санайды [4]. Кәсіпкерлік университеттің әртүрлі сипаттамалары бар («инновациялық», «қызмет көрсету», «корпоративті»), олар әдетте тиісті құрылымның, құндылықтардың және қызметтің болуын білдіреді. Кәсіпкерлік университеттің жалпыға ортақ ерекшелігі – бұл қызметтің экономикалық аспектілеріне, тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігіне баса назар аударылуы [5].

Біздің қарқынды дамып келе жатқан дәуіріміз қоғам өмірінің түрлі аспектілеріне жаңа, қазіргі заманғы шындыққа сәйкес келетін талаптар қояды. Бұл әсіресе жоғары білім беру жүйесіне қатысты, өйткені бұл бүкіл елдің экономикалық өсуінің жетекші факторы болып табылатын білім беру саласы.

Дәстүрлі «Гумбольдт» университеттерінің қызметі оқыту мен зерттеудің бірлігі идеясына негізделгені белгілі. Мұндай университеттің міндеті студенттерге жеке пәндер бойынша ақпарат беру

ғана емес, сонымен қатар ғылыми білімді арттыру болып табылады [6]. Бірақ әлемдегі және біздің еліміздегі әлеуметтік-экономикалық өзгерістер, ақпараттандыру, жаһандану және коммерцияландыру процестері жоғары мектеп қызметіне жаңа талаптар қояды. Жоғары білім беруге және іргелі зерттеулерге арналған мемлекеттік қаржыландырудың қысқаруы, «мамандардың кетуі», нарықтық қысым және көптеген факторлар білім беру нарығында жоғары оқу орындары арасында жоғары бәсекелестік жағдайын тудырады. Университеттер өз қызметін жалпы қоғамның, қалыптасқан әлеуметтік топтардың, жұмысшылар мен жұмыс берушілердің өсіп келе жатқан қажеттіліктеріне сәйкес қайта бағыттауға мәжбүр. Қазіргі жоғары мектеп тек ғылыми және білім беру мекемесі ретінде ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік-экономикалық орталық ретінде қарастырыла бастайды.

Бұл жағдайда қазіргі заманғы университет жұмысының басты бағыттарының бірі – кәсіпкерлік тәсілді енгізу, болашақ мамандардың кәсіпкерлік дағдыларын дамыту болып табылады.

Зерттеудің әдіснамалық негізі Б. Кларк тұжырымдамасы болды, оған сәйкес кәсіпкерлік университеттің қалыптасуының маңызды элементі кәсіпкерлік типтегі әлуетті мәдениетті қалыптастыру болып табылады [7]. Кәсіби ұйым ретінде классикалық университеттің мәдениеті үшін – бұл ең алдымен академиялық құндылықтар [8]. Кәсіпкерлік типтегі мәдениетті қалыптастыру процесінде дәстүрлі академиялық және жаңа кәсіпкерлік құндылықтар сөзсіз қақтығысады. Бұл ретте кәсіпкерлік құндылықтардың басты жақтаушылары кәсіпкерлік университетті дамыту үшін қажетті ұйымдастырушылық өзгерістерді «жоғарыдан» бастайтын университеттік менеджерлер, ал академиялық құндылықтардың тасымалдаушылары негізінен университеттік оқытушылар болып табылады. Нәтижесінде университет менеджерлерінің кәсіпкерлік құндылықтары мен оқытушылардың академиялық құндылықтары арасында «алшақтық» пайда болады. Мұндай жағдайда университет менеджерлерінің міндеті – оқытушылардың қажетті кәсіпкерлік құндылықтарды қабылдауына әсер ету. Оқытушылардың кәсіпкерлік құндылықтарды қабылдау деңгейі неғұрлым жоғары болса, кәсіпкерлік университеттің мәдениеті соғұрлым қуатты болады.

Шетелдік және отандық авторлардың ғылыми жұмыстарының болуына қарамастан, кәсіпкерлік білім беруді дамыту мәселелері классикалық білім беруді кәсіпкерлікке айналдыру процесінің басталуын және мемлекеттің инновациялық және бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ететін кәсіпкерлік мәдениетті қалыптастыру мен дамыту қажеттілігін ескере отырып, тереңірек зерттеуді қажет етеді. Осы зерттеуде біз келесі әдіснамалық тәсілдерді қолданамыз: кәсіпкерлік университеттің дамуын зерттеудің жүйелік, кешенді және тарихи тәсілдері; материалдар ретінде нарыққа шолу, кәсіби ұйымдардың есептері, Қазақстанның кәсіпкерлік университеттерімен байланысты үрдістер мен жағдайды қамтитын мемлекеттік саясат құжаттары, сондай-ақ шетелдік және отандық ғалымдардың кәсіпкерлік білім беру және кәсіпкерлік қызметтің қалыптасуы проблемалары жөніндегі жұмыстарының тұжырымдары пайдаланылады.

ЗЕРТТЕУДІҢ НЕГІЗГІ БӨЛІМІ

Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспарында шағын және орта бизнестің жалпы ішкі өнімдегі (ЖІӨҚ үлесін 2025 жылға қарай 35 %-ға дейін арттыру міндеті қойылған (2018 жылы бұл көрсеткіш 27 %-ды құрады) [9]. Бұл студенттердің оқудан кейін компанияларда жалдамалы қызметкер болуға емес, өз бизнесін құруға ұмтылуы үшін олардың Кәсіпкерлік құзыреттерін қалыптастыру кезінде ғана мүмкін болады. Кәсіпкерлік білім беруді дамыту арқылы ғана Қазақстанда шағын және орта бизнесті (ШОБ) дамыту үрдісін күшейтуге болады.

Дүниежүзілік экономикалық форумға сәйкес болашақтың ең жақсы 10 дағдыларының ішінде soft skills басым екенін ескере отырып, оны тек кәсіпкерлік білім арқылы игеруге болатын, либералдық кәсіпкерлік университеттерінің айрықша ерекшелігіне айналуы керек, өйткені либералды университет студентке мамандық емес, өмірлік нұсқаулық, белгілі бір дүниетаным береді [10].

Бәсекеге қабілеттілікті арттыру, интернационалдандыру және жоғары оқу орындарын басқаруды реформалау арқылы біз жоғары оқу орындарының үшінші миссиясы – экономика мен қоғамға impact (ықпал ету) іске асыра аламыз.

Кәсіпкерлік университетті құрудың мақсаты – Кларктың үш спиральды дамуын ынталандыратын спираль аясында бизнес пен мемлекеттік сектор үшін тиімді серіктес болып табылатын тұрақты университетті ұйымдастыруға бағытталған жетістіктерді құру болып табылады. Бұл университет интеграцияланған, сонымен қатар қолдау көрсететін, автономды және өзі жұмыс істейтін ортада жауапты болған жағдайда ғана мүмкін болады.

Кәсіпкерлік университеттің негізгі міндеті – қала, өңір, ел экономикасының дамуына кәсіпкерлік ықпал ету: инновациялар генерациясы (XXI ғасыр).

Қазақстан Республикасындағы кәсіпкерлік университет тұжырымдамасын әзірлеудің өзектілігі мыналарға байланысты:

- 1) қазақстандық экономиканың инновациялық даму моделіне көшу қажеттілігі;
- 2) білім беру саласындағы мемлекеттік қаржыландырудың қысқаруы;
- 3) ғылыми және білім беру қызметтері үшін ішкі және халықаралық нарықтардағы бәсекелестіктің күшеюі;
- 4) бизнес қоғамдастықтың әлемдік еңбек нарығында бәсекеге түсе алатын мамандарды даярлауға қойылатын талаптары;
- 5) қазіргі заманғы университет қалыптастыратын және коммерциаландыратын білімнің сипатын қайта қар университеттер мен олардың халықаралық рейтингтерінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру қажеттілігі;
- 7) кәсіпкерлік ойлауды және кәсіпкерлік рухты дамыту қажеттілігі.

Қазақстандағы университеттік білім беруді дамыту мен қайта құрудың қазіргі кезеңі заманауи инновациялық-кәсіпкерлік университеттің оңтайлы моделін белсенді іздеумен сипатталады. Инновациялық технологияларды дамытуға, еңбек нарығының, ғылымды қажет ететін ғылыми-зерттеу жобаларына және оларды басқаруға бағытталған университеттерді жаңа үлгідегі ұйымдарға (кәсіпкерлік университет) айналдырудың жолдары өзекті мәселе болып табылады.

Жоғары оқу орындарының кәсіпкерлікпен белсенді өзара іс-қимылы елдің инновациялық дамуының құрамдас бөлігі болып табылады. Қазақстанның жоғары оқу орындарының «Әлеуметтік ғылымдар, экономика және бизнес» мамандықтарының білім беру бағдарламаларын кәсіпкерлік бағалау деңгейін анықтаудағы «Атамекен» Ұлттық кәсіпкерлік палатасы жүргізген зерттеуін қарастырамыз.

Рейтинг «Атамекен» палатасы әзірлеген критерийлер негізінде жасалды, оның құрамында түлектердің орташа жалақысы, жұмыс іздеу ұзақтығы және басқа да өлшемдер ескерілген.

2-кесте – Қазақстан жоғары оқу орындарының мамандықтар бойынша білім беру бағдарламаларының рейтингі

Қаржы – 5B050900		Есеп және аудит – 5B050800		Менеджмент – 5B050700		Маркетинг – 5B051100	
Университет	Балл	Университет	Балл	Университет	Балл	Университет	Балл
КИМЭП Университеті	3.79	КИМЭП Университеті	4.00	Қазақстан-Неміс университеті	4.01	КИМЭП Университеті	3.66
Қазақстан – Британ техникалық университеті	3.74	ҚазГЮУ университеті	3.98	Қазақстан – Британ техникалық университеті	3.40	Сүлейман Демирель университеті	3.55
М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті	3.68	Сүлейман Демирель университеті	3.81	КИМЭП Университеті	3.39	Нархоз Университеті	3.34
Сүлейман Демирель университеті	3.45	Қазақстандық инженерлік – технологиялық университеті	3.59	Алматы менеджмент университеті	3.36	Қазақстан-Неміс университеті	3.32
ҚазГЮУ университеті	3.41	М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті	3.50	С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті	3.35	Каспий қоғамдық университеті	3.30

Ескерту – [11] әдебиет негізінде авторлармен құрастырылған.

Кестеде Жоғары оқу орындарының (ЖОО) 2019 жылғы білім беру бағдарламаларының рейтингі қарастырылған. Онда «Әлеуметтік ғылымдар, экономика және бизнес» мамандықтарының рейтингте алғашқы бестіктегі орындары берілген. Кестеден көріп отырғанымыздай барлық мамандықтар бойынша КИМЭП Университеті – 4 жайғасым бойынша алдыңғы қатарда тұр. Сонымен қатар, Сүлейман Демирель университеті – 3; Қазақстан-Неміс университеті – 2; Қазақстан-Британ техникалық университеті – 2; ҚазГЮУ университеті – 2; М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті – 2; ал, Нархоз Университеті, Қазақстандық инженерлік – технологиялық университеті, Алматы менеджмент университеті, С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Каспий қоғамдық университеті – 1 жайғасымнан иеленген.

Кәсіпкерлік білім беру мансаптық өсу тұрғысынан студенттерге айтарлықтай әсер етуі мүмкін мінез-құлық, дағдылар мен құзыреттіліктерді дамытуға бағытталған іс-шараларды қамтиды, бұл өз кезегінде экономикалық, әлеуметтік және мәдени құндылықты арттырады.

Кәсіпкерлік білім беру студенттерді өзгеретін ортаға дайындаудың тамаша құралы болып табылады. Бұл белсенді өзара әрекеттесуді қамтамасыз етеді және академиялық институттар мен сыртқы ұйымдар арасында байланыс жасайды.

Кәсіпкерлік туралы білім және кәсіпкерлік әлеуетті дамыту тек жұмысқа орналасумен ғана байланысты емес, ол жемісті, тәуелсіз кәсіби өмір сүруге мүмкіндік береді. Кәсіпкерлік университеттердің студенттері өздерінің мансаптық кезеңінде кәсіпкерлік қызмет арқылы қоғам үшін маңызды әлеуметтік, мәдени және экономикалық маңыздылықты жүзеге асыру үшін барлық мүмкіндіктерге ие болады.

Кәсіпкерлік университетке көшу университет ғылыми-зерттеуге аз көңіл бөледі дегенді білдірмейді, бірақ ғылыми-зерттеу және білім беру қызметі капитал ретінде қарастырылады және университет өз қызметінен, негізінен бизнес жобалары арқылы пайда табады деп күтеді.

Егер біз инновацияны дамытуға ұмтылатын болсақ, студенттердің/түлектердің және шағын және инновациялық фирмаларда (компанияларда) жұмыс істейтіндердің кең ауқымы арасында кәсіпкерлік әлеуетті дамытудың маңызды қажеттілігі бар. Содан кейін бұл жерде кәсіпкерлік ойлауды, сананы және іс-әрекетті ынталандыратын білім беру мен білім беру мүмкіндіктерін дамытуда университеттер үшін білім беру басымдықтарын қалыптастырудың нақты рөлі бар [12].

Қазақстанда кәсіпкерлік университеттерді құру және дамыту процесі бастапқы даму сатысында тұр. Көп жағдайда қазақстандық ЖОО негізінен білім беру қызметіне тартылған. Қазақстандағы университеттерді кәсіпкерлікке айналдырудың негізгі тетіктері мен тәсілдерін, әдістерін әзірлеумен және енгізумен келесі университеттер белсенді айналысады: Назарбаев университеті, С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті, Алматы Менеджмент университеті, Тараз инновациялық гуманитарлық университеті, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті, Букетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті және т.б. [13].

Кәсіпкерлік университеттерді құруға жәрдемдесудің мақсаты экономиканың нақты секторында жұмыс істей алатын және өз шешімдері үшін тәуекелдер мен жауапкершілікті өз мойнына алатын инновациялық және бастамашыл болашақ кәсіпкерлерді даярлау болып табылады. Қазақстан университеттері ұлттық басымдықтар, өңірлік ерекшеліктер мен өз қызметінің ерекшелігі негізінде өздерінің даму стратегияларын әзірлеуі және өздерін университеттік ортада танытуы қажет [14].

Өкінішке орай, қазақстандық жоғары оқу орындарын кәсіпкерлік университеттерге айналдыру процестерін тежейтін бірқатар проблемалар бар [15]:

- университеттерде қажетті инновациялық және кәсіпкерлік экожүйе жеткіліксіз;
- технологиялар трансферті бойынша білікті менеджерлер мен мамандардың жетіспеушілігі;
- жоғары оқу орнының жеткілікті дербестігінің болмауы;
- қызметкерлердің ғылыми әзірлемелерді коммерцияландыру саласындағы білімінің жеткіліксіздігі;
- қоғамда экономикалық құндылықты қалыптастыруға бағытталған кәсіпкерлік ойлау дамымаған;
- кәсіпкерлік университеттер мен олардың құрылымдарының қызметін реттейтін нормативтік-құқықтық базаның жеткіліксіз дамуы;
- кәсіптік білім берудің және университеттің әдіснамалық және теориялық негіздемесінің, сонымен қатар оның ғылыми-зерттеу және кәсіпкерлік құзыреттілігін дамытудағы инновациялық рөлінің болмауы;

- үздік теориялық дайындықпен қатар кәсіпкерлік қызметте тәжірибесі бар білікті қызметкерлер мен оқытушылардың жеткіліксіз саны;

- басқарушылық өзектің, профессорлық-оқытушылық құрамның, жоғары оқу орындарының қызметкерлері мен білім алушыларының классикалық білімді кәсіпкерлік білімге айналдыруға дайын еместігі;

- университеттер құрамына кіретін инновациялық және кәсіпкерлік экожүйелер тиімділігінің төмендігі және олардың жұмыс істеу нәтижелерінің шектеулі ашықтығы;

- кәсіпкерлік университетті қалыптастырудың мотивациялық тетігінің болмауы;

- білім беру мазмұны мен еңбек нарығының сұранысы арасындағы сәйкессіздік: жоғары оқу орындарын бітірушілердің басым бөлігі мамандық бойынша сұранысқа ие емес.

Әлемдік инновациялық қызметін қалыптастыруды зерделеу мақсатында университеттің оқытушылары мен қызметкерлері әлемнің түрлі кәсіпкерлік университеттеріне әртүрлі іскерлік сапарлары жүзеге асырылады, оның барысында кәсіпкерлік үлгідегі университеттерді (атап айтқанда, Стэнфорд және Беркли) қалыптастыру тәжірибесі зерделенеді, сондай-ақ әлемдік инновациялық экожүйенің архитектурасын қалыптастыру, университеттің кәсіпкерлік экожүйесін құру, ғылыми және технологиялық әзірлемелерді коммерцияландыру бойынша Start-up жобаларын гранттық және венчурлық қаржыландыру бойынша бірқатар семинарларға қатысу жүргізіледі.

Иссапарлардың нәтижелері бойынша бірқатар бакалавриат және магистратура мамандықтары бойынша модульдік білім беру бағдарламалары қайта өңделеді, атап айтқанда каталогтарға кәсіпкерлік құзіреттілікті қалыптастыратын модульдердің бірқатар пәндері енгізілді.

Сондай-ақ, мұндай сапарлардың нәтижесін университеттің кәсіпкерлік инфрақұрылымында халықаралық Start-up академиясын құру деп атауға болады, бұл кәсіпкерлікке 1000-нан астам университет студенттері мен магистранттарын тарту және дамыту үшін жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Кәсіпкерлік құзыреттердің элементтері белгілі бір дәрежеде белгілі бір адамға тиесілі болуы мүмкін (олар табиғаттан берілген), бірақ білім алу процесінде олардың қалыптасуы мен дамуы мүмкін. Университетте оқу барысында бизнесті жүргізу (маркетинг, ресурстарды басқару, қаржылық менеджмент) бойынша дағдылар мен құзыреттіліктерді дамытуға немесе алуға болады. Басқаша айтқанда, жақсы бизнес-жобаны, бизнес-идеяны ұсыну үшін жоғары кәсіби білім қажет емес, бірақ жоғары оқу орнында білім болашақтағы бизнесті құруға және дамытуға көмектеседі (кез келген басқа кәсіптің дамуы сияқты) [16].

Университеттің кәсіпкерлік сипаты, мүдделі тараптармен қарым-қатынасына және қоршаған ортаны (ішкі және сыртқы) дамытуға деген алаңдаушылығына байланысты, сонымен қатар университеттің дамуында өте маңызды рөл атқаратын университеттің жақсы имиджін қалыптастыруға ықпал етеді. Жақсы имидж студенттердің көп болуына, жобалардың көбеюіне, демек, университеттің қалыпты жұмыс істеуі мен дамуы үшін жоғары табыс әкеледі.

Қазіргі заманғы кәсіпкерлік университеттер мемлекеттік және жеке меншік серіктестерінің көмегімен технология, инновация және экономикалық дамудың шешуші құралы болып табылады, олардың бүгінгі бәсекеге қабілетті қоғам үшін өзгеріс агенттері ретіндегі рөлін түсіну қажет. Олардың жаңа білімді жасаушылар мен таратушылар, пәнаралық қызметті ұйымдастырушылар ретінде стратегиялық әрекет етуі, сондай-ақ жаңа серіктестік келісімдерге ықпал етуі үлкен қызығушылық тудырады. Кең қауымдастықпен өзара әрекеттесуді дамыта отырып, кәсіпкерлік бағыттағы университет әрекет ете алады және өзіне де, жалпы қоғамға да пайда әкелетін өзгерістер жасай алады [17].

Кәсіпкерлік білім беруде қаражат жоғалған немесе университеттің беделіне нұқсан келген жағдайда сәтсіздік апатты болуы мүмкін, сондықтан медиация мен тәуекелдерді шектеу басым болады. Бизнеске көбірек көңіл бөлінеді, бұл өз кезегінде құқықтық аспектілер мен маркетингтік стратегияларға қатысты білімді қажет етуі мүмкін. Тестілеу және емтихан сияқты бағалау әдістеріне негізделген бұл компоненттерді пайдалану үшін ыңғайлы.

Студенттердің жеке мансаптық мақсаттары мен ұмтылыстары олардың кәсіпкерлік кеңістікке қаншалықты енгісі келетіндігіне әсер етеді. Кейбіреулер үшін бұл жұмысты неғұрлым ыңғайлы ете алатын тереңірек түсінік беруі мүмкін, ал басқалары үшін меншік иесі/менеджері болу мақсаты бо-

луы мүмкін. Университетті бизнес призмасы арқылы бағалай отырып, материалдық компонент (жабдықтар, ғимараттар және т.б.) жоғары оқу орны үшін өсу мен дамудың негізгі драйвері ретінде, зияткерлік капитал ретінде маңызды екенін атап өткен жөн. Кәсіпкерлік университеттерді инновациялық бағдарланған кластерлердің орталықтары немесе объектілері ретінде дамыту тұжырымдамасы жалпы ғылымды нақты өндірістік құрылымға қайтаруға ғана емес, сонымен бірге жоғары кәсіптік білім беру сапасын едәуір дәрежеде арттыруға және ұлттық экономиканың тұрақты экономикалық өсу процесін жеделдетуге мүмкіндік береді.

ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ (ҚОРЫТЫНДЫ)

Осыған байланысты кәсіпкерлік университетті және оның қоғамдағы рөлі мен міндеттерін бағалау кезінде бірнеше маңызды сәттерді есте ұстаған жөн.

1. «Кәсіпкерлік университет» түсінігі – күрделі тұжырымдама, сондықтан кәсіпкерлік университетті бағалау тиімділіктің сандық өлшемдерін де, университеттегі сапалы өзгерістерді ескере отырып құрылуы керек. Көбінесе, бағалаудың жеңілдігі үшін кәсіпкерлік университеттің түлектері құрған кәсіпорындардың саны мен сапасының өлшемі алынады, бұл кәсіпкерлік университеті өндірістер құру үшін қолайлы жағдай жасай алатындығымен байланысты.

2. Кәсіпкерлік университеттер білім беру, ғылыми және өнеркәсіптік орталықтар бола отырып, білім беру саласындағы экономика мен бизнестің инновациялық қажеттіліктерін неғұрлым толық қанағаттандыратынын әлемдік тәжірибе көрсетіп отыр. Олардың жұмыс істеу процесінде мемлекет пен бизнес белсенді рөл атқарады, бұл кәсіпкерлік университеттер жетекші рөл атқаратын инновациялық даму тұжырымдамасын жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

3. Кәсіпкерлік университеттің моделін құру процесі белгілі бір елдің экономикалық даму деңгейімен байланысты, оның мәдени және ұлттық дәстүрлеріне сәйкес келеді, сонымен қатар белгілі бір елде қолданылатын кәсіпкерлікке білім беру тәсілдері әсер етеді. Еуропа елдерінің көпшілігі білім беру кәсіпкерлігіне ұлттық стратегиялар мен бастамалар шеңберінде, кәсіпкерлік білім беруді кеңірек стратегияларда алға жылжытумен байланысты мақсаттарға (өмір бойы білім алу, білім беру және жастар, өсу) назар аударады. Әр түрлі елдердегі тәсілдерге қарамастан, олардың ортақ ерекшелігі – барлығы кәсіпкерлікті білім берудің маңызды бағыты ретінде тануында болып табылады.

4. Жоғары білім жүйесін кәсіпкерлік университеттің динамикалық сипаттамасымен толтыру және білім берудегі тәжірибелік-бағдарланған және жобалық көзқарасты дамыту үшін өндіріс пен білім арасындағы байланысты нығайту үшін кәсіпкерлік университетті Қазақстанның жетекші жоғары оқу орындарының топологиясына қосу дұрыс болар еді. Жоғары оқу орындарының құрылымында оның орнын анықтау үшін кәсіпкерлік университет сияқты институтты Қазақстан университеттерінің жіктемесіне біріктіру қажет болуы мүмкін.

5. Кәсіпкерлік университеттің қалыптасуы мен дамуы болатын әлеуметтік-экономикалық жағдайларды ескеру қажет, өйткені әр елдің қоршаған ортасы ерекше. Сондықтан, кәсіпкерлік университетке өзінің әлеуетін нақты ұлттық әлеуметтік-экономикалық контекст аясында неғұрлым тиімді іске асыруға мүмкіндік беретін тетіктер мен құралдарды бөліп көрсету қажет.

6. Кәсіпкерлік университеттерді құрудың маңыздылығы бәсекеге қабілеттілікті қалыптастыратын және университеттердің тұрақтылығына қол жеткізетін, бизнес пен мемлекеттік сектордың серіктестері болуға мүмкіндік беретін нәтижелер болып табылады. Университет интеграцияланған, автономды болады және сыртқы ортамен ұтымды өзара әрекеттесу мүмкіндігі пайда болады.

7. Қазақстан экономикасының инновациялық даму моделіне көшу қажеттілігі, білім беруді мемлекеттік қаржыландыруды қысқарту, ғылыми-білім беру қызметтері нарығында бәсекелестікті күшейту, сондай - ақ білім беруге бизнес-қоғамдастық тарапынан қойылатын қатаң талаптар Жоғары оқу орындары тарапынан ғана емес, компаниялар мен мемлекет тарапынан да кезек күттірмейтін әрі елеулі күш-жігерді талап етеді. Кәсіпкерлік университетті табысты дамыту үшін, ең алдымен, классикалық білім беруді бизнеске айналдырудың негізгі басымдықтары мен тетіктері бар кәсіпкерлік білім беру тұжырымдамасын әзірлеу; қоғамда (отбасында, мектепте, ЖОО-да және т.б.) кәсіпкерлік рух пен кәсіпкерлік мәдениетті тарату маңызды; кәсіпкерлік

ЖОО түлегінің құзыреттілік моделінің негізінде түлектердің бәсекеге қабілеттілігін арттыру тетіктерін әзірлеу, сондай-ақ «университет-бизнес-мемлекет» жүйесінде стратегиялық өзара іс-қимылды қамтамасыз ету үшін қолайлы сыртқы және ішкі жағдайлар жасау жөнінде шаралар қабылдау қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Gibb A. Exploring the synergistic potential in entrepreneurial university development: towards the building of a strategic framework // *Annals of Innovation & Entrepreneurship*. – 2012. – Vol. 3 (1). – P. 1–7.
2. A guiding framework for entrepreneurial universities, final version 18th December 2012 [Электронды ресурс] // OECD [web-сайт]. – <http://www.oecd.org/site/cfecpr/EC-OECD%20Entrepreneurial%20Universities%20Framework.pdf>. (қарау уақыты: 11.06.2020).
3. Павлова И. А. Понятие предпринимательского университета: сущность и эволюция феномена // *Инновации*. – 2014. – № 8 (190). – С. 34–41.
4. Ицковиц Г. Тройная спираль: университеты – предприятия – государство: инновации в действии. – Томск: Изд-во Томского государственного университета систем управления и радиоэлектроники, 2010. – 238 с.
5. Rinne R., Koivula J. The Changing Place of the University and a Clash of Values: The Entrepreneurial University in the European Knowledge Society // *A Review of the Literature, Higher education management and policy*. – 2005. – Vol. 17. – Issue 3. – P. 91–123.
6. Андреев А. Ю. Гумбольдтовская модель классического немецкого университета // *Новая и новейшая история*. – 2003. – № 3. – С. 48–60.
7. Кларк Б. Р. Создание предпринимательских университетов. – М.: Изд-во ВШЭ, 2011. – 240 с.
8. Dill D. The Management of Academic Culture Revisited Integrating Universities in an Entrepreneurial Age / In: B. Stensaker, J. Välimaa, and C. Sarrico (eds.) // *Managing Reform in Universities: The Dynamics of Culture, Identity and Organizational Change*, Palgrave Macmillan, 2012. – P. 222–237.
9. Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспарын бекіту және Қазақстан Республикасы Президентінің кейбір жарлықтарының күші жойылды деп тану туралы» Қазақстан Республикасының Президенті Жарлығының жобасы туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 30 қарашадағы № 799 қаулысы [Электронды ресурс] // «Әділет» Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық жүйесі [web-портал]. – URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000799> (қарау уақыты: 11.06.2020).
10. Кожухметов А., Арын Ә. А., Тлеужанова А. И. Высшее образование РК: реформировать нельзя оставить [Электронды ресурс] // *Білімді ел – Образованная страна* [web-сайт]. – 2020. – URL: <https://bilimdinews.kz/?p=109279> (қарау уақыты: 23.07.2020).
11. Рейтинг образовательных программ ВУЗов [Электронды ресурс] // Национальная палата предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен» [web-сайт]. – 2019. – URL: <https://atameken.kz/ru/services/44-rejting-obrazovatel-nyh-programm-vuzov> (қарау уақыты: 23.07.2020).
12. Текенов У. А., Дауренбекова А. Н., Текенов А. У. Об образовательной и научно-исследовательской деятельности вузов Казахстана [Электронды ресурс] // *Глобальные вызовы и современные тренды развития высшего образования: сборник матер. Конференции*. – 2013. – URL: <https://articlekz.com/article/9492> (қарау уақыты: 23.07.2020).
13. Омарова Г. Т. Предпосылки и тенденции развития предпринимательских университетов в Республике Казахстан // *Вестник Волжского университета имени В. Н. Татищева*. – 2019. – № 3. – Том 2. – С. 112–119.
14. Tayaouva G., Bektas S. An overview of entrepreneurial universities and main barriers to entrepreneurial university development in kazakhstan // *Вестник КазНУ. Серия экономическая*. – 2018. – № 2 (124). – С. 245–253.
15. Проект Концепции формирования предпринимательского образования в Республике Казахстан до 2030 года. – Алматы: Алматы Менеджмент Университет, 2016.

16. Меркулина И. А. Интеграция экономических и информационных специальностей в инновационной экономике // Российское предпринимательство. – 2009. – № 2-1. – С. 131–135.

17. Memorandum Opinion and Order Granting 9 Motion to Dismiss filed by McKaylie Campbell, Santos Guerrero. (Ordered by Senior Judge Mary Lou Robinson on 1/18/2017) (vls).

REFERENCES

1. Gibb, A. (2012), Exploring the synergistic potential in entrepreneurial university development: towards the building of a strategic framework, *Annals of Innovation & Entrepreneurship*, vol. 3 (1), p. 1–7.

2. “A guiding framework for entrepreneurial universities” (2012), OECD, available at: <http://www.oecd.org/site/cfecpr/EC-OECD%20Entrepreneurial%20Universities%20Framework.pdf> (accessed: June 11, 2020).

3. Pavlova, I. A. (2014), “Ponyatie predprinimatelskogo universiteta: sushchnost i evolyutsiya fenomena”, *Innovatsii*, No. 8 (190), p. 34–41 (In Russian).

4. Itskovits G. (2010), “Troinaya spiral: universitety – predpriyatiya – gosudarstvo: innovatsii v deistvii”, *Izd-vo Tomskogo gosudarstvennogo universiteta sistem upravleniya i radioelektroniki*, Tomsk, 238 p. (In Russian).

5. Rinne, R. and Koivula, J. (2005), “The Changing Place of the University and a Clash of Values: The Entrepreneurial University in the European Knowledge Society // A Review of the Literature, Higher education management and policy, 2005, vol. 17, iss. 3, pp. 91–123.

6. Andreev A. Yu. (2003), “Gumboldtovskaya model klassicheskogo nemetskogo universiteta”, *Novaya i noveishaya istoriya*, No. 3, pp. 48–60.

7. Klark, B. R. (2011), “Sozdanie predprinimatelskikh universitetov”, *Izd-vo VShE*, Moscow, 240 p. (In Russian).

8. Dill, D. (2012), “The Management of Academic Culture Revisited Integrating Universities in an Entrepreneurial Age”, In: B. Stensaker, J. Välimaa, and C. Sarrico (eds.), *Managing Reform in Universities: The Dynamics of Culture, Identity and Organizational Change*, Palgrave Macmillan, 2012, pp. 222–237.

9. “Qazaqstan Respýblikasynyń 2025 jylǵa deingi Strategialyq damy josparyn bekity júáne Qazaqstan Respýblikasy Prezidentiniń keibir jarlyqtarynyń kúshi joilydy dep tıraly” Qazaqstan Respýblikasynyń Prezidenti Jarlyǵynyń jobasy tıraly Qazaqstan Respýblikasy Úkimetiniń 2017 jylǵy 30 qarashadaǵy № 799 qaýlysy”, available at: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000799> (accessed: June 11, 2020) (In Kazakh).

10. Kozhahmetov, A., Aryn, A. A. and Tleuzhanova, A. I. (2020), “Vyshee obrazovanie RK: reformirovat' nel'zja ostavit'”, *Bilimdi el – Obrazovannaja strana*, available at: <https://bilimdinews.kz/?p=109279> (accessed: July 23, 2020) (In Russian).

11. “Reiting obrazovatelnykh programm VUZov” (2020), The national chamber of entrepreneurs of the Republic of Kazakhstan “Atameken”, available at: <https://almaty.atameken.kz> (accessed: July 23, 2020) (In Russian).

12. Tekenov, U. A., Daurenbekova, A. N., Tekenov, A. U. (2013), “Ob obrazovatel'noj i nauchno-issledovatel'skoj dejatel'nosti vuzov Kazahstana”, *Global'nye vyzovy i sovremennye trendy razvitiya vysshego obrazovaniya*, available at: <https://articlekz.com/article/9492> (accessed: July 23, 2020) (In Russian).

13. Omarova G. T. (2019), “Predposylki i tendentsii razvitiya predprinimatelskikh universitetov v Respublike Kazakhstan”, *Vestnik Volzhskogo universiteta imeni V.N. Tatishcheva*, Vol. 2, No. 3, pp. 112–119 (In Russian).

14. Tayauova, G., Bektas, C. (2018), “An overview of entrepreneurial universities and main barriers to entrepreneurial university development in Kazakhstan”, *Vestnik KazNU. Seriya ekonomicheskaya*, No. 2 (124), pp. 245–253.

15. “Proekt Kontseptsii formirovaniya predprinimatelskogo obrazovaniya v Respublike Kazakhstan do 2030 goda” (2016), Almaty Management University, Almaty (In Russian).

16. Merkulina, I. A. (2009), “Integratsiya ekonomicheskikh i informatsionnykh spetsialnostei v innovatsionnoi ekonomike”, *Rossiiskoe predprinimatelstvo*, No. 2-1, pp. 131–135 (In Russian).

17. Memorandum Opinion and Order Granting 9 Motion to Dismiss filed by McKaylie Campbell, Santos Guerrero. (Ordered by Senior Judge Mary Lou Robinson on 1/18/2017) (vls).

**ENTREPRENEURIAL UNIVERSITY AS A MODEL
OF HIGHER EDUCATION DEVELOPMENT IN KAZAKHSTAN**

В. К. Тундикбаева¹, А. О. Базарбаев², В. К. Купешова²

¹KIMEP University, Almaty, Republic of Kazakhstan

²Narxoz University, Almaty, Republic of Kazakhstan

ABSTRACT

The purpose of the study. Is to identify and consider Kazakhstani universities from the point of view of research and entrepreneurship, to identify the restraining elements of the transformation of Kazakhstani universities.

Methodology. The methodological basis of the research is to study the problem of reforming higher education based on the principles of consistency and the institutional approach.

Originality / value of study. The article reveals the problems of the educational and research sphere of higher educational institutions of the country and identifies possible ways (strategies) to solve them.

Findings. Entrepreneurship training can have a significant impact on students in terms of a successful career, which includes activities aimed at the formation of behavior, skills and competencies, which, in turn, increase economic, social and cultural value.

Keywords: university, university model, education, entrepreneurship, Start-up, module, entrepreneurial university.

**ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ КАК МОДЕЛЬ
РАЗВИТИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ**

В. К. Тундикбаева¹, А. О. Базарбаев², В. К. Купешова²

¹Университет КИМЭП, Алматы, Республика Казахстан

²Университет Нархоз, Алматы, Республика Казахстан

АННОТАЦИЯ

Цель исследования. выявление и рассмотрение казахстанских университетов с точки зрения исследования и предпринимательства, выявление сдерживающих элементов трансформации казахстанских вузов.

Методология. Методологической основой исследования является изучение проблемы реформирования высшего образования на основе принципов системности и институционального подхода.

Оригинальность / ценность исследования. В статье раскрываются проблемы образовательной и научно-исследовательской сферы высших учебных заведений страны и определяются возможные пути (стратегии) их решения.

Результате исследования. обучение предпринимательству может оказать существенное влияние на студентов с точки зрения успешной карьеры, что включает в себя мероприятия, направленные на формирование поведения, навыков и компетенций, что в свою очередь повысит экономическую, социальную и культурную ценность.

Ключевые слова: университет, модель университета, образование, предпринимательство, Start-up, модуль, предпринимательский университет.

АВТОР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР

Тундикбаева Бакытгуль Куанышбековна – PhD докторанты, аға оқытушы, КИМЭП Университеті, Алматы, Қазақстан Республикасы, e-mail: bakytgul@kimer.kz

Базарбаев Асылбек Орыншаихович – экономика ғылымдарының кандидаты, профессор, Нархоз Университеті, Алматы, Қазақстан Республикасы, e-mail: asylbek.bazarbaev@narhoz.kz

Купешова Баян Куанышбековна – экономика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, Нархоз Университеті, Алматы, Қазақстан Республикасы, e-mail: bayan.kupeshova@narhoz.kz